

TÉRI TAMÁS

ZÖLDFALU

Amikor a csapat kiér a Fő utcára, gyerekek szegődnek a nyomába, ők is igyekeznek lépést tartani a nagyokkal. „Hej, hej, te hős” — kiáltják torkuk szakadtából, és kacagnak.

Útközben Blagov Miskával találkozunk. Vastag nádkötéllal átkötött hatalmas nádkévéit húz maga után, tüzelnivalót.

— Filmesek jöttek — újságolja. — Jöttök moziba?

— Jövünk hát — mondom.

Anyám felment Uralszkba, hogy ruhát cseréljen élelemre.

Még a könyveimet is magával vitte eladni. Nem is jön meg az este, csak másnap délben. Megalszik majd Agafja néni rokonainál. Agafja nénitől kérek kölcsön öt rubelt mozira.

— Tessék a pénz, fiacskám — mondja Agafja néni. — Bár azt mondom neked, istennek nem tetsző dolog ez a mozi. Meg hogy a régi templomban játsszák. De hát az én fiaim is jártak moziba. Még Petrusenykám is, isten nyugosztalja — s könnyek tolnak szemébe.

A kultúrház magas, rút kőépület. Templom volt a forradalom előtt. Amikor Styopkával meg Miskával odaérünk, Andrejt látjuk verekedni. Három fiú — öregfalusiak — öklözik, rugdalják. Mögöttük áll Orlova Tonyka, és szípig. Láttunkra az öregfalusiak otthagyták Andrejt, és eliszkolnak.

— Miért ruháztak meg? — kérdi Miska.

— Tonykáért verekedtem — mondja Andrej. — Csúfolták, hogy macskát eszik.

A melegen befűtött helyiség tele emberekkel, gyerekeknek már nem is jut hely a padokon. A padlóra ülünk az első sor előtt. A film némán pereg, mert nincs hangosberendezés. A vásznon motorizált német csapatok vonulnak be egy faluba. Látjuk, amint német tank egy kisiút halálra gázol, anyja szeme láttára. Gyermeki szívünk megtelik gyűlölettel.

A moziból jövet halljuk az asszonyoktól, hogy katonai szerelvény áll egy állomáson. Katonák lepték el a falut, járják a házakat. Kalasnyikovéknál is vagy öt kiskatonát találunk Sztjopkával. Az asszony éppen húsos tálat tesz eléjük.

— Tevehús — mondja. — Már harmadik napja fő, de még mindig kemény. Bűn is isten előtt tevehúst enni, de mit egyen az ember, ha nincs más. Tej, az még van egy kevéske, meg köleshéjlepény.

— Nekik nem bűn a tevehúsevés, mamánya — nevet Páska. — Antikrisztusok ők.

Mi is kapunk Sztjopkával egy-egy szeletet a tevehúsból, fogainkkal letépünk belőle egy darabot, rágjuk hosszan, aztán egészben lenyeljük. Tejjel is megkínálja a katonákat az asszony, körbe jár a bögre. Aztán Páska szivuhás üveget vesz elő, ebből hörpintenek a katonák. Iszik Páska is meg a fejrázós testvér, meg Iván is.

— Hát benneteket is a frontra visznek, legénykék — mondja az asszony. — Az én uram és a nagyobbik fiam is ott veszett. Ezek ketten meg — Páskára és bátyjára mutat — onnan jöttek vissza. Most meg Iván fiam a soros. Átkozott ez a háború.

Az egyik katona ölébe veszi Akulinát, Gyimka pedig előszedi a harmonikáját, kozák dalt játszik, Mityka mélán énekel:

*Árva lány maradtam,
Bimbózó virág.
Megerszetsz-e engem,
Urali kozák?
Megerszeretlek téged,
Szép kozák leány.
Jöjj ki a mezőre,
Szól a csalogány.
Zsíros földön érő
Kalász megremeg,
Elbújunk a rozszban:
Ott öllelek meg.
Szeretsz-e még engem,
Urali kozák?
Szívem alatt nyílik
Most már a virág.
S ha nem szeretsz, akkor
Mondd meg, mit tegyek:
Hozzak-e világra
Árva gyermeket?
Kint a folyóparton
Zúgnak bús szelek,
Viharzó habokban
Rút halált lelek.
Csendesül a tájék,
Felhő felszakad,
Csak a szellő söpör
Árvalányhaját.*

Élandalít a dal. Ismét sűrű csönd ereszkedik a szobára. Fülünkben cseng még a szomorú dallam. Kapatosan feláll a katona, aki Akulinát ölben tartotta, és hirtelen sírva fakad:

— A frontra megyünk, testvéreim. Meghalni megyünk.

— Nyughass már — csitítják bajtársai.

— Meghalni megyünk, mamánya — fordul az asszonyhoz. — Nekem is van mamányárn. Most bizonyosan engem sirat. Mamánya, itt hagyom magának az ingemet.

Letépi magáról zubbonyát, alsóingét is lehúzná, felfedi csupasz hátát.

— Megártott a szivuha — mondja Páska, aztán búcsú nélkül kimegy a házból.

Az asszony nyugtatja a katonát, simogatja a fejét.

— Ne sírjál, legény. Nem hal meg mindenki a háborúban. Talán téged is megvéd az Isten. Aztán hazajöhetsz, szép szűz lányt veszel feleségül, gyereket csinálasz neki.

Sztyopka odasúgja:

— Menjünk Páska után.

A téli éjszakában csillagok hunyorognak. A hóban kitaposott, csúszósra fagyott ösvényen elindulunk Kalasnyikovék fürdője felé. A keskeny ablakcskában halvány fény pislákol.

— Páska Arinkát lökdösi a fürdőben — mondja Sztjopka. — Ne menjünk közelebb, mert meglátnak, aztán megver a bátyám.

Sokáig szótlánul bámuljuk az ablakban pislákoló fényt. Hirtelen kicsapódik az ajtó, gőzgomolyag tolul ki a hótól megvilágított éjszakába. Meztelen nő és férfi jelenik meg a fürdő ajtaja előtt, kergetőznek, belehemperednek a hóba. Aztán feláll Páska, karjaiba emeli Arinát, és beviszi a fürdőbe.

Elválok Sztjopkától, hazabotorkálok. Agafja néni rég alszik már, s alszik Burjonka is. Levetem foltozott kabátom, kibújok halina csizmámból, és felmászom a kemencepadkára. Ott alsóingre vetkőzöm, a sarokba gyömöszölöm kacatjaimat, és bebújok az elnyűtt paplan alá. A kemence árasztja még a jóleső meleget. Hallgatom a kisborjú cuppogását, orromat megüti a redvesedő szalma szaga. Arra gondolok, hogy holnap megjön anyám, és talán főz galuskalevest, mert hoz egy-két kiló lisztet Uralszkból. Az is lehet, hogy tejszen főz ki a tésztaból gyúrt gombócokat. Egészen sűrű lesz a leves. Ilyet három hónap alatt legfeljebb kétszer eszik az ember.

*

Az iskolában megkérdezem Tairtól, igaz-e, amit beszélnek, hogy Szaken elment tőlük és magával vitte Zerét, s most ott laknak a földbe vájt kunyhóban, amelyből tavasszal kiköltözött Beimbet családja. Tair szótlánul bólint. Szeretném látni Szakent.

— Jársz hozzájuk? — kérdem.

— Járok — mondja Tair. — Most is éppen ott voltam, és megígértem, hogy vasárnap kimegyek a Gyerkulra, vágok nekik nádkévé, mert még kizakuk sincs, hogy begyűjtsanak.

Vasárnap én is meg Sztjopka is Tairral tartunk. Sarlót visz ki-ki magával, azzal vágjuk majd a nádat. Tair még kötelet is hoz, karikába csavarva a válla körül. Friss hóba süpped a lábunk. Két napja még vihar tombolt, s annyi havat hordott össze, hogy óra hosszat kellett lapátolni a pitvarajtó előtt, ha az ember ki akart jutni a házból. Haloványan süt a nap, csillogtatja a végtelen fehér lepelt. A Gyerkul jegéről elsöpörte már a havat a szél.

Kiérünk a falu határából. Sztjopka meséli, hogy az éjjel, amikor kiment huzozni, farkast látott. Nem hiszünk neki, bár tudjuk, hogy a farkasok olykor valóban bemerészkednek a faluba. Már egy lovat is széttéptek. Mégsem hiszünk Sztjopkának, mert biztosan csak azt akarja, hogy a félsz szorongáson bennünket.

A távolban két emberalakot pillantunk meg, felénk tartanak. Ahogy közelebb érnek, felismerjük bennük igazgatónkat és tornatanárunkat. Nyikon Prohorics frissen lenyúzott farkasbőrt cipel a vállán, puskáját Grisának adta oda, az viszi most a sajátjával együtt.

— Hova tartotok, legények? — kérdi Grigorij Nyikanorics.

— Nádat vágni — feleli Sztjopka.

Nézzük a frissen nyúzott dúvad bőrét, oldala véres, látszik rajta a lőtt seb.

— Sztjopka is látott farkast ma éjszaka — mondja Tair.

— Farkast láttál? — kérdi Grisa.

— Láttam hát — vágja rá a pajtásom. — Éjjel, amikor kimentem huzozni.

— Nézd meg jól, hátha ez volt az — nevet Nyikon Prohorics.

Erre mi is összenevetünk.

Sztyopka makacs, nem enged a negyvennyolcból.

— Igazán láttam — mondja.

— Jól van, Kalasnyikov, elhisszük neked — szól leereszkedően az igazgató. Sokáig hallgatunk, mennénk is már, de ekkor hirtelen megkérdi Tair:

— Igaz-e, Grigorij Nyikanorics, hogy Sztálin azt mondta, jövőre vége lesz a háborúnak?

— Nem tudok róla, hogy azt mondta volna, de ha így mondta, akkor biztos, hogy igaz.

— Tőlünk berukkolt Iván — sóhajt Sztyopka.

— Hej, fiúk, nektek is már csak a háborún jár az eszetek! — tör ki a tor-natanárból.

A két férfi lassan elindul a falu felé.

Olyan sűrű a nádas, hogy csak győzze vágni az ember.

— Száz esztendeig is elfűthetnénk vele, ha levágnánk a nádat, végig a Gyerkulon, egészen a Csaganig — mondja Sztyopka.

Hatalmas kévét rakunk, majd kötéllel erősen áthurkoljuk. Így tömör és kerek lesz, könnyen csúsztathatjuk a jégen. Elsőnek Sztyopka húzza a terhet, s hogy mutassa: semmi az egész, beszél közben.

— Jó pénzért veszik a farkasbőrt. El kell vinni Peremjotnojéba, ott meg-veszik — mondja.

Tairnak másutt jár az esze, nem figyel Sztyopkára.

— Apám nem akar segíteni Szakennek. Azt mondta, dögöljenek meg, amikor elmentek.

— Apád nem is tud róla, hogy nádat viszünk nekik? — kérdem.

Tair tagadóan rázza a fejét:

— Nem hát.

Sztyopka most Tairnak adja oda a kötél végét:

— Húzzad, rajtad a sor.

Amikor Szakenék kunyhója elé érünk, a nap már túljutott a delelőn és az északi szél kergette felhőkbe burkolódzik. Ha olykor süt is télen a nap a kazah sztyeppén, az is inkább csak reggel adódik, aztán hamar elkomorul az idő.

Meglepetésünkre ott találjuk a viskóban Szabítot. Háttal áll az ajtónak, észre sem veszi, hogy bejöttünk.

— Add nekem vissza Zere lányomat, Szaken — mondja síró hangon. — Odaadom cserébe Ajgerimet. Te mondtad, hogy adjam neked az egyik asz-szonyt.

Szaken panyókára vetett bekecsben ül a kunyhó közepén, az agyagos fe-kete földre terített szőnyegen. Zere a sarokban gubbaszt, a hideg kemence mellett. A lány vállát fehér nagykendő takarja, s olyan furcsa ez a puha fe-hérség ebben az üres fedezékben, ahová az egyetlen repedt üvegű ablakon ke-resztül alig-alig szüremlik be a fény.

— Nem mondtam én azt komolyan, Szabít, te is jól tudod. Se Ulzsant, se Ajgerimet nem kérem tőled. Zerét meg viheted, ha ő is menni akar. Itt hagysz-e engem, Zere? — fordul Szaken a lányhoz.

A lány a földre szegezi tekintetét, némán rázza a fejét.

— Látod, bátyó, nem akar ő engem elhagyni.

— Tudom, hogy nem megy magától, de te elküldhetnéd, Szaken — kö-nyörög Szabít. — Lásd, ember lett belőlem, tanfolyamot végeztem, nem ilyen sorsot szántam az én Zerémnek. Meg aztán gyereklány ez még, mit akarsz tőle?

— Amit akartam, azt megkaptam, vissza meg nem adhatom. Ő az enyém. Úgy élek vele, mint asszonnyal. Ezt már nem csinálhatjuk vissza.

Hirtelen csönd lesz. Szabít észrevesz bennünket. Darabig hallgat még. Aztán közömbössé csöndesült hangon kérdi:

— Hát te is erre jártál, Tair?

— Fűteni való nádkévév hoztunk — válaszol a fiú.

— Úgy éltek, mint a koldusok — fordul ismét testvéréhez Szabít. — Gyereksegítségéből akarsz megélni?

— Ne félts te engem, bátyó, megállok én a féllábamon is. Beszéltem a múltkor az elnökkel, azt mondta, mehetnék a kovácsműhelybe. Mert Arhip, a félkezű kovács mellé ember kell: öreg muzsik már, aki most segít neki.

Szabít megint némán tépelődik. Aztán torkaszakadtából felüvölt:

— Hát ez a hála, testvér, amiért befogadtalak a házamba és kenyeret adtam! Ingyen etettelek, te nyomorék!

Odaszalad Szakenhez, öklével az arcába vág. Az hanyatt vágódik, feljajdul.

Zere a két testvér közé veti magát. Zokog.

— Ne bántsa őt, apám! — Inkább engem verjen meg!

Szabít két tenyere közé fogja lánya fejét, némán a szemébe néz, majd suttogva mondja:

— Gyere haza, Zere. Vagy tán megbántottalak?

— Most bántott meg azzal, hogy megütötte Szakent. Soha nem megyek el tőle. Ne is kérjen engem, apám.

Szabít elfordul Zerétől, szótlánul indul kifelé: A küszöb előtt int Tairnak, hogy kövesse.

Sztyopka meg én még sokáig maradunk Szakenéknál. Zere nádat gyömszől a kemencébe, meggyújtja. Aztán Szaken mellé kuporodik a szőnyegre, a fejét simogatja. Mi is melléjük telepszünk. Szaken tekintete a semmibe réved, halkan énekelni kezd:

*A lány legénnyel cicázott,
Míg csak egyszer lebabázott,
Kicsi volt a baba lába,
Beleesett a ládába.
Hej lulinyki, lulinyki
Galambocskám, lulinyki.*

*

A kultúrház zsúfolásig megtelt. Gyűlés van, utána majd a két napja érkezett katonai együttes ad műsort. A színpadon hosszú asztal áll, mögötte a falu első emberei foglalnak helyet: az elnök, a könyvelő, a gazdasági vezető, a felcser és a molnár. A féllábú elnök ülve tartja a beszédet, fel sem áll egész idő alatt. Éppen a mondókája végéhez érne:

— Olvashattátok az újságban, hogy a moszkvai pátriárka egymillió rubelt jegyzett a tankok gyártására. Most mindenki hoz áldozatot. Mert ha pátriárka is, Anyánk-Oroszország az ő hazája is.

— A pátriárkának van pénze! — kiabál be a hallgatóságból a nagy mellű Jevfroszinyija, aki nyaranta szakácsnő a kísérleti gazdaságban. — Annak, mondom, van pénze! De ami nekünk van, az csak a tehén farka, abba kapaszkodunk, mert nélküle megdöglünk. Meg aztán te is jegyezhetesz, elnök elvtárs. Neked is van pénzed. A gyerekeid finom cukorral isszák a teát. Te bennünket ne taníts, ne agítalj! Jóllakott az éhesnek nem barátja, tudjuk mi azt. Te itt közel ülsz a kásás kondérhoz, a mi muzsikjaink meg a fronton meghalnak.

Egész Zöldfalun nem találsz házat, amelynek ne lenne halottja. Most meg azt akarod, hogy mi is megdögöljünk, míg te a vajas kását zabálod?

Az elnök zavartan körülnéz, mintha tanácsot várna valakitől, hogy most mit feleljen. Aztán halkan, keserűen feleli:

— Én már végigharcoltam a magamét. Ha nem lennék rokkant, én is a háborúban lennék. Te meg, Jevfroszinyija, ne lázítsd a népet. Itt mindenki tudja, azért van a jegyzés, hogy még közelebb hozzuk a győzelmet. Akkor a muzsikok is hazajönnek.

Hirtelen elhallgat. Ekkor feláll a molnár, hatalmas termetű öreg paraszt. Gondosan nyírt fehér szakállt visel, de a koponyája egészen kopasz. Duzzadt ökleivel az asztalnak támaszkodik, úgy beszél, mintha súlyt biggyesztene minden szavához:

— Én is amondó vagyok, hogy te, Jevfroszinyija, a pátriárkát ne bánts. Mert vannak itt még hithű emberek, pravoszláv hitűek, akiket sért a te ostoba beszéded. — Aztán az elnökhöz fordul: — Írjad, elnök: harmincezer rubelt adok a tankok gyártására.

A döbrent csend nagy üveggömbként feszül a teremben, de hirtelen megpattant, rikácsoló asszonyhang hasítja át:

— Te is az újságba akarsz kerülni, szent ember? Tudjuk, honnan van pénzed. Tőlünk csaptad el a lisztet. Abból csinálsz te pénzt.

Lárma támad a teremben. Asszonyzsivaj. Anyám mellett ülök a padon, mellette az elnök kövér felesége, anyám füléhez hajol, súg valamit. S ekkor feláll anyám, az elnökség felé indul. Utánanézek, érzem, hogy szívem verése felgyorsul az izgalomtól. Az elnökasszony magához von, most az én fülembé súgja:

— Bátor asszony a te anyád.

S már látom őt az emelvényen. Hirtelen elül a zshivaj. Mondja anyám:

— Én négyezer rubelt jegyzek.

Aláírja az ívet, s máris jön vissza a helyére. Látom, ahogyan kíváncsi szemek kísérik végig.

Megint szól az elnök:

— Na, elvtársak, látták ezt az evakuált asszonyt, még tehene sincs. S mégis elsőként jegyzett. Mert van öntudata...

A terem másik végéből — az elnök szavába vágva — harsány férfihang dörög. Arhipé, a kovácsé ez az erős hang:

— Emberek! Asszonynépek! Én is jegyzek. És nektek is csak azt mondom, hogy ne lármázzatok hiába. Mert jómagatok is tudjátok, hogy jegyezni úgylis kell. Meg aztán az elnök is igazat mondott: arra van ez az egész, hogy mielőbb vége legyen a háborúnak s a mieink is — már aki még él közülük — hazatérjenek.

Mint tavaszkor a jégpáncélból kitört folyam, úgy indul meg az emberáradat az emelvény felé. Hosszú sort alkotva haladnak el a muzsikok és az asszonyok — minden muzsikra tán húsz asszony is jut — az elnökség hosszú asztala előtt. Bemondják az összeget, és a láttára felvezetett összeg mellé írják a nevüket: a fiatalabbja fürgén, könnyedén, az öregebbje — mert a névén kívül mást nemigen tudna leírni — ügyel-bajjal, kínlódva, duzzogva, némelyiknek még verejtékcseppek is kiülnek a homlokára.

Anyámhoz bújok, és arra gondolok, hogy milyen hős is ő. Szeretném megcirógatni, de szégyellném magam az emberek előtt.

Lassan, vontatottan halad a sor, de egyszer csak vége szakad a ceremóniának. S mikor ismét a padokon szorong a nép, leviszik a színpadról az asztalt, és megkezdődik a műsor.

Katonák, katonalányok népi táncsal, énekkel szórakoztatják a falusiakat, majd tréfás jelenetek következnek.

Az egyik villámtréfa arról szól, hogy két férfi egy nőnek udvarol, s hogy kiderítsék, kié választottjuk szíve, halottnak tettetik magukat. Amikor a nő színre lép, a két férfi pisztollyal a kezében fekszik a színpadon. A nő a sarokban álló telefonhoz megy, tárcsáz és bemondja a készülékbe:

— Szerjzsa, gyere el, mindketten agyonlőtték magukat.

A másik jelenetben a főnök korholja a titkárnőjét, miért feledkezik meg mindenről.

— Én miért nem feledkezem meg semmiről sem? — kérdi a főnök, miközben kilép az íróasztala mögül, s harsány hahota közepette áll a színpad közepe közepén — alsónadrágban.

— Nincs rajta nadrág — visít egy női hang. S a kacaj tapssal keveredik.

Hazafelé Agafja nénivel tartunk. Gazdasszonyunk így szól anyámhoz:

— Nem kellett volna elsőnek jelentkezni. Az emberek csak azt várják, hogy valaki jelentkezék, de aki elsőnek jelentkezik, azt nem szeretik.

*

Megérkezett Uralszkból Jelizavéta a hároméves Száskával, mert másnapra Mihejt várják, aki kéthetes szabadságra jön sebesülés után. Agafja néni tökkel töltött pirogot süt és kocsonyát készít azokból a csontokból, amelyeket még a nyáron egy kis tarisznyában rejtett el a ruhásládába, hogy a majdani nagy örömből a lakoma se hiányozzék.

Leckémet írom a borús délután szürke fényénél és közben arra gondolok, hogy Agafja néni biztosan megkínál majd bennünket is finom piroggal meg kocsonyával. Nagyon, nagyon régen ettem ehhez hasonlót. Száska mellém topog az ablakhoz, elnézi egy darabig, ahogy írok, de csakhamar elunja és inkább Burjonkát választja pajtásául. Szeretné megsimogatni a kisborjút, át-dugja kezét a korláton, de nem éri el. Jelizavéta odamegy fiához, leguggol mellé, és hívja Burjonkát:

— Na gyere, Burjonka, gyere közelebb, hadd simogassunk meg. Így ni — fogja Száska kezét, és azzal megsimogatja a szelid állatot.

Magas, karcsú asszony Jelizavéta, dús szőke haja kontyba rakva, szeme vágása szűk ívelésű, kazah ósról tanúskodik, valamelyik oldalágon. Halk szavú, hozzám alig két szót szólhatott, amióta megjöttek. Agafja néni meg csak azon töri magát, hogy a menyé kedvében járjon. Lelkemnek szólítja.

Ajtónyikorgás hallatszik. „Anyám jött meg” — gondolom, de tévedtem: nem ő, hanem Klavgyija lép be.

— Mihej menyasszonya vagyok, Razumova Klavgyija — mutatkozik be. — Emlékszem magára, Jelizavéta Dmitrijevna még abból az időből, amikor a háború előtt Pjotrral nálunk jártak Zöldfalun. Csak maga bizonyára nem emlékszik rám, mert én akkor még kamaszlány voltam. Nőttem is azóta — nevet a lány. — Most meg rokonok leszünk.

— Hallottam én magáról — mondja halkan a vendégasszony.

Agafja néni közbeszól, haragosan:

— Nem tudhatod te azt, Klavgyija, elvesz-e téged Mihej, vagy nem. Csak azt mondhatom én neked: nem tudhatod te azt.

Parázslik a lány szeme, mintha fel akarná gyújtani maga körül a világot.

— Miért ne venne el? Megesküdött nekem Mihej, amikor bevonult, hogy a felesége leszek, ha életben marad.

— Butaságokat fecsegsz, Klavgyija. Még hogy megesküdött! Na és ha megesküdött? Talán börtönbe zárják, ha az esküjét megszegi? Azt hiszed, nincs más, akit elvehetne?

Klavgyija Jelizavétára néz, és szemében gonosz szikraként felparázslík a gyanú: ő lenne az az asszony, akit Mihej elvehetne.

— Nem adom Mihejt senkinek! — mondja keményen a lány. — Senkinek! — s hirtelen sírva fakad.

— Mit bömbölsz, mit bömbölsz? — szól ingerülten a háziasszony. — Nézd csak: a kis Száska megijedt tőled.

— Ne bántsa őt, mamánya — veszi védelmébe Klavgyiját Jelizavéta.

— Nem bántom én, lelkem, csak nem tudom, mért bömböl.

— Tudja maga azt! Nagyon jól tudja! — kiabál könnybe lábadt szemmel a lány, aztán kirohan a szobából, erősen becsapva maga után az ajtót.

Már a lámpát is meggyújtja Agafja néni, mire megjön anyám. Hamar elfogyasztjuk sovány vacsoránkat: a köleshéjből sütött lepényeket meg egy-egy bögre tejet. Lefekvéshez készülődünk.

— Holnapra nagy lakomát csapunk — mondja Agafja néni, aztán letérdel az ikonok elé, imádkozik: — Hála neked, uram, hogy visszaadtad nekem Mihej fiamat... Imádkozhatnál most az egyszer, lelkem, hogy Isten ilyen nagy szerencsében részesített — fordul menyéhez.

— Én hiába imádkoznék, Isten nem hallgatja meg a hitetleneket — nevet csendesen Jelizavéta.

A kemencepadkán fekszem, s onnan figyelem az özvegyasszonyt, aki éppen lehajol a szalmazsákon alvó kisfiához, megsimogatja lenszőke fűrtjeit, és vetkőzni kezd, hogy mellé feküdhessen. Nagy fehér tenyerével eligazítja a kisinge alatt feszülő mellét. Pajzán dalocska jut eszembe:

*Milyen nagy a melle,
Hasáig leér:
Engedje, hogy megfogdossam
Másfél rubelér'.*

Agafja néni még mindig imádkozik:

— Nyugosztald meg uram, s tedd boldoggá a mennyeknek országában az én hites férjem és a te hű szolgád, Inokentyijt, meg akit oly korán elragadtál tőlem, az én Pjotr fiam lelké-ét...

Hajnalban ébredtek. Az ajtóban látom Mihejt, amint magához öleli édesanyját. Agafja néni meg kezével fogdossa a katonaruhás, sudár legényt, mintha nem hinne a szemének: az ő fia tért-e meg szülőházába, az ő édes magzatja-e, akit a szíve alatt hordott. Fogdossa fejét, mellét, karját, s jajveszékel örömeiben:

— Hát megjött az én fiacskám, megjött az én galambom! Lásd, Jelizavéta lelkem! él az én édes fiam, egészséges az én drága kincsem!

— Nyughasson már, mamánya. Én vagyok hát, Mihej.

Kibontakozik anyja öleléséből.

— Engedjen, mamánya: hadd öleljem meg a sógornőmet.

Átkarolja a mellettük álló Jelizavétát, háromszor megcsókolja orcáját.

— Hát a gyerek, a Száska?

Az özvegyasszony az alvó gyermekhez vezetí Mihejt. A katona melléje guggol, eligazítja rajta a takarót, aztán nézi a kicsinyke arcát sokáig, szótlanul.

Lemászom a kemencepadkáról, és bátortalanul Mihejhez lépek. Ő rámnéz, felegyenesedik.

— Hát te vagy az az evakuált gyerek — mondja, és barackot nyom a fejemre.

Anyám is felkelt már. Köszön a gazdasszony fiának.

— Köszönd meg neki, fiam, hogy írta neked a leveleket, mert hogy egyedül maradtam az én írástudatlanságommal — mondja Agafja néni. — A fiú elolvasta, ha jött levél.

Mihej cinkosan rámosolyog és megveregeti a vállam:

— Derék legényke vagy.

Amikor délután sietve hazaérek az iskolából, már terítve az ünnépi asztal, fortyog a körte alakú vasedényben a forró tejleves, a tésztából gyúrt galacsinnokkal, átlátszón csillámlik a kocsonya, melegen duzzad a tökkel töltött pirog: ilyen ebédet tán még a Kremlben sem esznek. Agafja néni engem is az asztalhoz ültet.

— Egyél te is velünk, fiacskám.

Anyám csak estére jön meg, de tudom, hogy a gazdasszony félretesz neki a kocsonyából és a pirogból.

Jelizavéta megfújja a forró tejlevest a fakanálban, és az ölében ülő Száska szájához emeli. Kis patakokcskák csurognak le a fiúcska állán, az asszony letörli ruhája ujjával, aztán ismét a vasedénybe mártja a kanalat, és maga is eszik. Mintha nem is figyelne anyósa és sógora beszélgetésére.

— Ember kellene a szegény lelkem mellé. Hogyan is tudná egyedül felnevelni a fiút. Bár az igaz, nem mindig jó egy mostohaapa, egy idegen ember. Mert muzsik, az akadna minden ujjára.

Mihej sokáig hallgat, homlokát ráncolja, gondolkodik. Aztán kurtán feleli:

— Hát idegen ember, az bizony nem jó.

Ebéd után Agafja néni lefekteti unokáját, és elmegy a menyével fürdőt készíteni. Mihej hátradől a vaságyon, a kormos mennyezetet bámulja.

— Szóval, ti magyarok vagytok? — mondja, s meg se moccan.

— Azok — felelem.

— A magyarok is háborút viselnek ellenünk, azt mondják. Én ugyan még nem találkoztam magyarral, csak némettel. Egyre megy. Mindenkit legyőzünk. Oroszország minden háborúban győzött... Akkor is torkig vagyok ezzel a rohadt háborúval... Tudod-e, testvérke, milyen a háború? Jobb is, ha nem tudod. Ne is tudd meg soha. Bizony, ilyen a háború!

Nevethetnékem támad, hogy én bizony ebből a mondókájából nem tudtam meg, milyen is ez a „ne tudd meg soha” háború. De magamba fojtom a nevetést. Mihej folytatja:

— Csak arra jó ez a háború, hogy belepusztuljon az ember. Az én Pjotr bátyám is odaveszett, itt hagyta özvegyen Jelizavétát, Száska meg félárva maradt. Most meg nekem kell rajtuk segíteni. Nekem kell Jelizavétát elvenni. Mamánya is így akarja. Szép asszony az én sógornóm, mit gondolsz, testvérke? Én mondom neked, szép asszony.

Bejön Klavgyija, mintha csak azt leste volna, hogy a két asszony kimenjen a házból.

— Mihej — szólítja már az ajtóban a katonát. — Mihej! Hát engem már meg sem látogatsz? Hát énrólam már megfeledkezel?

Mihej feltápázkodik az ágyon, sokáig nézi Klavgyiját, aztán tompán, szenvtelenül mondja:

— Nem feledkeztem meg rólad, Klavgyija. Most már előbb a fürdőbe megyek, aztán meg, gondoltam, átmennék hozzátok.

A lány egészen közel lép Mihejhez.

— Nem kellek én már neked, Mihej. Elveszed a sógornődet — mondja, és könnyes a szeme.

— Hát az meglehet — válaszol a legény. — De te azért ne búsulj: akadnak még jó muzsikok szép számmal. Neked is jut még belőlük.

— Szeretlek, Mihej. Hűségesen vártalak. Rá se néztem senkire. Még mindig leány vagyok. Ha nem hiszed, győződj meg róla.

Klavgyija térdre esik a katona előtt és átkarolja lábait. Sír. Mihej magához emeli a lányt, aztán az ágyra ülteti:

— Ne keseregj. Mondom, ne keseregj, Klavgyija. Nem gondoltam én még végig az egészet. Nem határoztam meg. — Megsimogatja a haját, s hirtelen megkérdezi: — Hát a csiklandozástól félsz-e még?

Elkezdi csiklandozni a lányt, az meg nevet, könnyek közt:

— Ne csintalankodj, Mihej...

Mihej hanyatt fekteti az ágyon, mellét fogdossa, és nagyokat fújtat, mint feltüzelt csődör.

— Itt van ez a gyerek — mondja elhaló hangon a lány.

Mihej rámnéz, és haragos szigorral mondja:

— Hát te mit bámulsz? Eriggy csak a pajtásaidhoz játszani!

S mielőtt becsapnám magam mögött az ajtót, hallom Klavgyija remegő hangját:

— Vigyázz, Mihej, be ne vérezd az ágyneműt.

*

— Te Páska, Zinka elkapta az utcán Arinát, és csak úgy csépli — szól Gyimka, aki egy órával később jön meg az iskolából, mint Sztyopka meg én.

— Hol vannak? — kérdi indulatosan Páska, s félreteszi a vízfordó járomfának készülő farudat.

— Az iskolánál — feleli Gyimka —, ott kapta el.

— Megölöm azt a cafatot! — ordít Páska, és rohan kifelé.

— Ez képes meg is ölni — mondja Mityka, aki eddig durákozott velem és Sztyopkával, mert mostanában — amióta Iván bátyját kivitték a frontra — mindig durákozott velünk. — Bolond vagy, minek szóltál — fordul Gyimka öccséhez —, elrontottad a szép játékot.

— Csak úgy püföli — mondja Gyimka.

— Neked aztán hiába beszél az ember. Menjünk utána, testvérek, mert még valóban megöli.

A testvérekkel együtt én is loholok Páska után. A legidősebb Kalasnyikov is velünk jön, még a szokottnál is erősebben rázza a fejét, forgolódo, vizegyőős kék szeme még jobban kigúvad gödréből. Csak Akulina maradt otthon, sopánkodó anyjukkal.

Az iskola előtt asszonycsoport, gyerekhad állja körül a megtépázott és szipogó Arinát, de Páska — sehol.

— Razumovékhoz ment — mondja az egyik asszony, s hozzáteszi: — ezt jól elverte Zinka.

Razumovék fürdője előtt is emberek tolonganak. Ajtaja előtt jajveszékel az asszony:

— Megöli a lányomat a bitang! Gyereket csinált neki, most meg megöli! Mellette áll Klavgyija, s szinte könyörögve mondja:

— Nyomjuk be az ajtót, emberek. Nyomjuk be.

Többen nekiállnak, de a belülről reteszsre zárt ajtó meg se moccan. S halatszik, hogy odabent, a fürdőben ordít Zinka:

— Ne bántsál, Páska! Ne bántsál engem! Ja-a-aj!

Valaki magyaráz:

— Ide akart menekülni Páska elől, de az a nyomában volt. Annyi ideje se maradt, hogy a reteszt betolja. Most aztán Páska is odabent van. Volt rá gondja, hogy az ajtót bereteszelje.

Három Kalasnyikov testvér is nekiveselkedik a vastag fából készített ajtónak, mi meg csak nézzük Sztyopkával: vajon mi lesz. Megjelenik a félkezü Arhip, baltát hoz.

— Engedjenek, emberek — mondja.

Fél kezével belesuhintja a baltát az erős fába, oda, ahol a retesznek kell lenni. Röpködnek a szilánkok, reccsen a fal, de még ellenáll. Egészen beleizzad a félkezü ember, amíg sikerül a retesz helyét kivágni. Aztán hirtelen, recsegve kitárul az ajtó. Arhip eldobja a baltát, bemegy a fürdőbe, utána a három idősebb Kalasnyikov. Hozzák Páskát. Arhip fogja az egyik karját, a fejrázós testvér a másikat, miközben mondja:

— Megbolondultál: ezért börtön jár — s fölfelé néz borzalmas szemével, mintha az éghez beszélne.

Utánuk kitántorog Zinka, zilált hajjal, kék foltokkal az arcán, szája vérzik.

— Mit tett veled, édes lányom! — kiáltja az anyja. — Fel kell akasztani az ilyen kutyaszart!

Klavgyija átkarolja húga vállát, és megkérdi:

— Nagyon megvert?

— Összevissza rugdosott — mondja Zinka, és elkezd gombolni a ködmönjét.

Amint széttárul a ködmön, látni, mennyire dudorodik ki a hasa. Zinka felhúzza a ruhaalját, s a lába közé dugja a kezét. Ott tartja egy darabig. Arca eltorzul a fájdalomtól. Aztán nézi a tenyerét. Nézi rajta a vért, s hirtelen ordítani kezd:

— Megölted a gyerekeket, te Páska! Megölted a gyerekeket, te átkozott!

— Ti meg mit bámultok itt, jó emberek? Hívjátok a felcsert, mert még elvérzik a szerencsétlen — mondja Arhip, aki még mindig fogja Páska kezét. — Őt meg vigyétek haza.

Valaki a felcserért szalad. Klavgyija és a síró anya Zinkát támogatják, lassan elindulnak házuk felé. Asszonyok követik őket. Páska csak néz a lassú menet után, egészen addig, amíg el nem tűnik a Razumov ház ajtaja mögött.

— Engedjete el, nem bántok én már senkit — mondja.

Aztán hirtelen lerogy a hóba, a fagyos fehérségbe veri a fejét, görcsösen rángatja a testét, kiabál, mintha bolondgombát evett volna:

— Zinka, szerelmem, mit tettem veled? Bocsáss meg! Mondjátok meg neki, hogy bocsásson meg! Engem öljetek meg! Öljetek meg, testvérek!

*

Olvadáskor fellelegzik a falu. Mert ha jön a tavasz, már nem lesz ily gyötrő az éhség. Vége lesz a soha ki nem elégülő falánkságnak, a vágynak, hogy a bendőt teletömje az ember, s hogy a boldogságot is csak úgy képzelje el, mint evést rogyásig, mint féktelen zabálást, amiért nem bűn sem lopni, sem ölni. Tavasszal kell a munkaerő a földeken, ezért minden dolgozó kap öt deka lisztet naponta.

Aztán ürgét is lehet önteni. Mi is járunk hármásban ürgét önteni, Sztyopkával meg Akulinával. Az olvadó hótól tele van tócsával a sztyepp. Ezekből lehet vizet meríteni. Sztyopka érti a módját az ürgeöntésnek. Még Páska bátyjától tanulta, aki most börtönben ül. Tavaly ilyenkor a Kalasnyikov testvérek mind kijöttek a sztyeppre ürgét önteni. Olyan sok ürgét fogtak, hogy itt nyúzták meg őket a sztyeppén. Amikor mentek hazafelé, csak úgy lógott mindegyikükről a sok ürgebőr. A bőroket Páska vitte fel Uralszkba, ott eladta. Most meg se Páska, se Iván nincsenek otthon, s ritkábban járnak együtt a testvérek.

Én csak a vizet hordom Sztjopka után, mert úgy sem tudnám megkülönböztetni azt az ürgelyukat, amelyikben él az ürge, attól, amelyiket csak játék közben ásott ki. Sztjopka tartja a kezét a lyuk szájánál, amíg én öntöm bele a vizet, s amikor a kis állatka kidugja fejét, pajtásom nyakon csípi. A levegőbe emeli a vizes ürgét, aztán teljes erőből földhöz vágja. Az állatka szájából kibuggyan a vér, egyszer-kétszer még megrándul a lába — megdöglik.

— Szegény kis ürge — mondja Akulina, s megsimogatja a kis testén nedvesen simuló szőrt.

Sztjopka nevet:

— Sajnálod? De megenni jó lesz, mi? Meg aztán tudod-e, hogy az ürge jobban él, mint az ember? Egész télen búzáat eszik, annyit hord össze ősszel a lyukába. Attól olyan zsíros.

Mire leszáll az est a sztyeppre, húsz ürge a zsákmányunk, elindulunk hazafelé. Öregfalu felől érünk a folyóhoz. Az olvadástól megduzzadt a Gyerkul, háborgó vize alámosta a földhidat. Egy legény át akart kelni rajta, lovas szekérrel, de lovastul, szekerstül belecsúszott a rohanó áramba. Most ott úszkál a jeges, örvénylő vízben, ki akarja fogni a lovat a szekérből. A ló nagyokat fújtat, szeme kidülledt az ijedtségtől. A legénynek végül sikerül kiszabadítania a lovat, kantárjánál fogva vonszolja a hídra, a szekér meg lassan a folyóba merül.

— Ha a Gyerkul egészen elmossa a hidat, az öregfalusiak majd komppal kelnek át, ha iskolába jönnek — mondja búcsúzóul Sztjopka, amikor Kalasnyikovék háza előtt megosztozunk a zsákmányon, s hangjából kiérződik az irigység.

Amikor majd teljesen elolvad a hó, kimegy a falu népe a földekre, összeszedi az aratáskor a tarlón maradt kalászokat. Anyámmal én is járok kalászt szedni. Még ott a földeken kipergetjük a kalászból a szemeket kis tarisznyánkba, abban hozzuk haza, hogy később átvigyem Orlovékhoz darálni. Orlovéknak van kézimalmuk: két egymásra rakott kerek kő. Átmérőjük félkarnyi. A felső kő szélén fakar, közepén lyuk, amelybe a szemeket kell önteni. Az alsó kőben keskeny vajat, abból szóródik ki a dara, ha a kart forgatjuk.

Orlovékról azt beszélik, hogy macskát esznek. Öten vannak testvérek, apjuk nincs, csak anyjuk meg nagyapjuk, aki a gépállomáson dolgozik. Tehenük sincs. A gyerekek mind kimaradtak az iskolából, még Tonyka is, aki mindig jeles tanuló volt. Télen nem sokra mentek a kézimalmukkal, mert az emberek köleshéjlepényen éltek, a köleshéjhoz pedig nem kellett malom, mert morzsában törték össze. Most meg, aki jön, hogy a földeken szedett szemeket megdarálják, mind ott hagy nekik egy-egy maréknyi liszttel kevert darát. Abból, ami keresztülment a szítán, lepényt lehet sütni, jobbat, mint köleshéjből, ami pedig a szítában maradt — kását főznek.

Olykor Gerdo Andrejjel találkozom Orlovéknál, aki mindenféle enni-valót hoz, amit otthonról csen el. Hazafelé menet mindig mondogatja, elveszi Tonykát feleségül...

— Ti sem maradtok itt, hisz nem vagytok idevalósiak — intem le Andrejt. — Elmentek innen.

— Én már itt maradok — jelenti ki határozottan.

Egy napon szörnyű hír fogad az iskolában: meghaltak Orlovék. Egy halállal haltak meg valamennyien. Megindult a szájukból a vér, előbb az egyik testvér vérzett, aki ezután három órát sem élt, őt követték a többiek. Reggelre halott volt az egész család. Andrej a sarokba húzódott, ott zokogott.

— Menj haza, Gerdo — mondja Ljubov Vasziljevna az órán, s amikor a fiú kimegy, fellapozza a múlt héten megkezdett könyvet, olvas.

Óra alatt bejön Grigorij Nyikanorics. Idegesen a tanítónő füléhez hajol, halkán mond valamit. Ljubov Vasziljevna arca hirtelen megnyúlik, szeme tágra nyílik. Feláll, s nyugalmat erőltetve magára, mondja:

— Ma nem lesz tanítás, gyerekek. Hazamehettek.

A faluban azt beszélük, hogy már negyven embert vittek a felcserhez, mindegyikük vért hány. S egyre többen meghalnak. Kitört a járvány. Hirtelenül, fékezhetetlenül. Már nincs hely a rendelőben a betegeknek. Két nap múlva az iskolában rendeznek be kórházat. Önkéntes ápolónők gondozzák a betegeket, akik vért hányva fekszenek a padlóra rakott szalmazsákokon. S meghalnak. Uralszkból kiszáll egy orvosi bizottság, és megállapítja, hogy az emberek mikroszkopikus mérges gombát ettek, amely ellepte a földeken maradt kalászokat. Alig van Zöldfalun ember, aki ne evett volna a tavalyi tarlón áttelelt szemekből. S ki tudja, mérgezett volt-e, amit evett. Szerencse dolga. Mindenkit utolérhet a halál. Mintha pestis szakadt volna rá a falura. S már az iskolában sincs több hely. De talán jobb is otthon, az ágyban vérezni el, mint holmi kincstári szalmazsákon, mert a városból érkezett tudós orvosok amúgysem tudnak segíteni.

Aztán hallom, hogy Kalasnyikov Gyimka is meghalt. — „Ők is ettek a mérgesből” ötlük fel bennem a gondolat. Másnap sírva jön Akulina.

— Sztyopka haldoklik — mondja.

Vele megyek.

Alacsony priccsen, az ikonok alatt fekszik Sztyopka, lavór fölé hajol, abba csurog le szája széléről a vér. Amikor meglát engem, úgy tűnik, alábbhagy a vérzés. Hátára dől, szomorú szemmel a mennyezetet bámulja, mint aki tudja, hogy búcsúzik az élettől.

— Meghalok, testvér — mondja.

Aztán megint a lavór fölé hajol. Eszelős arcoal ül mellette a kicsi kőszvényes asszony, értelmetlenül motyog valamit. Az asztalnál a két idősebb testvér, Mityka szívuhát iszik.

— Hagyd abba — mondja a fejrázós.

Mityka nem figyel rá, csak kortyint egyet-kettőt az üvegből.

A Sztyopka priccsével szemben levő falnál, a vaságyon, pokróccal letakarva fekszik a halott Gyimka.

Akulina anyjához bújik. Most már értem, mit motyog az asszony.

— Ő meg Sztyopka kiabált Gyimka fülébe: „Ne hagyj el bennünket, Gyimka. Hallasz engem? Ne hagyj el bennünket.” Gyimka fiam meg elkezdte a fogait csikorgatni, akkor szállhatott ki belőle a lélek.

De Sztyopka fülébe nem kiabál már senki, csak anyja vergődik sóványa hideg teste fölött, s zokog száraz szemekkel, mert könnyei már rég elapadtak.

— Mind elhagytok ti engem! Mind! Miért is büntetsz így, te Krisztus anyja!

*

Az iskola udvarán tolong a nép. Az udvar közepén felállított szekérről szónokol Prohorov, az elnök. Tucatnyi érdemrend csillog a mellén a vidám májusi napsütésben. Szellő borzolja ősz haját, hunyorog a szikrázó verőfényben. S amikor kiáltja: „A nagy Sztálinnak — dicsőség!” háromszor hurrázunk, mert így oktatott ki Grisa, az igazgatónk.

— Mi történt? — kérdi az öreg kazah bakter, aki éppen most ért a gyülekezethez, úgy látszik, az állomásról jövet.

— Vége van a háborúnak — hangzik több felől a válasz.

Csodálkozva megáll, mintha nem hinne a fülének, s hirtelen öröm csillan meg a szűk vágású szemében. Körülnéz a sokaságon, aztán kérdi:

— Ki győzött?

— Mi győztünk — nevetnek a körülállók.

— Az oroszok mindig győznek, öreg — mondja a hórihorgás Danyila, és megsimogatja a mellén villogó kitüntetéseit. — Nem hallottad, hogy Sztálin is az orosz nép egészségére ivott?

Még mindig hitetlenkedve néz fel Danyilára a bakter, aztán ragyogó arccal siet el, talán viszi az örömhírt az öregasszonynak.

Danyila észrevesz, magához int.

— Eljössz-e ma hozzánk, kistestvér? Megünnepeljük együtt a győzelem napját.

Zinka is rámmosolyog, ott áll Danyila mellett. Az átkarolja hosszú karjával: el nem engedi. Rámmosolyog Zinka, menjek el hozzájuk.

— Elmegyek, el én — ígérem meg.

Összebarátkoztam Danyilával, aki Magyarországot is megjárta. Szeret is róla mesélni, én meg kíváncsian hallgatom. Magyar szavakat magyaráz: „A pálinka — az nálunk a vodka” — mondja, és nevet hozzá. De a mese végére mindig odabiggyeszi: „Sok orosz csontocska van ott elásva.” Most is, ahogy véget ért az ünnepély, gyorsan megebédelek otthon, s máris futok át Razumovékhoz. Danyila náluk lakik Zinkával. De ezúttal nem traktál mesével. Szertartásosan asztalhoz ültet. Három félliteres üveg vodkát szed elő.

— Hozz poharat mindenkinek — utasítja Zinkát —, a fiúnak is —, s hozzámfordul: — Hány éves vagy?

— Tizenhárom — felelem.

— Akkor ihatsz egy kicsit. Na, jöjjenek maguk is, mamánya — szól anyósához, aki az ágyon ülő Klavgyija haját fésüli. S amikor Zinka szétosztja a poharakat, tölt. Mindenkiét csordultig — kétdecis a pohár —, az enyémet negyedéig.

— A győzelemre! — mondja Danyila.

Koccintunk. A nyelőcsövemben érzem a szesz égető forróságát. Életemben nem ittam ennyi vodkát. A könnyem is kicsordul. Ők négyen egy hajtásra isszák ki poharukat. Danyila nevet. Klavgyija fekete kenyeret szeletel. Megsózjuk a kenyérdarabokat, szagoljuk őket. Aztán Danyila félig tölti meg a négy üres poharat, az ötödikbe, az enyémbé csak ujjnyit önt.

— Igaz-e, kistestvér, hogy most már elutazol anyáddal Magyarországra? Itthagyd szülőföldedet, aztán vissza se jössz soha.

— Nem tudom — mondom. — Előbb még meg kell kapni az utazási engedélyt, hogy visszamehessünk Moszkvába.

— Megjön az — legyint Danyila. — Aztán ha majd Magyarországon leszel, megkereshetnéd Sándort. Hej, ha tudnám, hogy milyen Sándor volt. De az bizonyos, hogy Sándor volt. Akkor ismertem meg, amikor a törzshöz osztottak be küldöncnek. Sándor meg tolmács volt. Még az első világháborúban tanult meg oroszul nálunk, a fogságban. Aztán vöröskatona is volt a polgárháborúban, így mesélte. De azért nagyon gyatrán beszélt az orosz. De hát nekünk jó volt. Még azt is mesélte, hogy Leninnel kezelt szorított. Szeretett lódítani az a Sándor, úgy hiszem. Egyszer éppen az ezredes szobájába mentem be. Nem volt ott Sándoron kívül senki. Látom: ott áll a kredenc előtt — olyan nagyon cifra kredenc volt, amilyen nálunk is csak régen az uraknál lehetett —, hát ott áll ez a Sándor, és üvegből pálinkát önt kis kupicába. Ahogy közelebb megyek, megcsap ennek a pálinkának az aromája. Rögtön tudtam, hogy barackból van, mert nálunk barackból meg szilvából, meg mindenféle gyümölcsből csinálják a pálinkát. Hát, mondom, te Sándor, nem is igaz, hogy te voltál Szibériában, ha ilyen kis kupicából iszod a pálinkát. Mert

ott azt vizespohárból isszák, mondom. Aztán töltök magamnak egy ilyen vizespohárral csordultig. Ezt nézd meg, mondom. Észreveszi az ezredes elvtárs, mondja, hogy ittak a pálinkájából. Dehogyan veszi észre, mondom, mert aki úgy vedeli a szeszt, mint a mi ezredesünk, az sosem vesz észre ilyesmit; azt hiszi, hogy ő maga itta ki. Sándornak meg majd kiesett a szeme a csodálkozástól, amikor látta, ahogy én egy szuszra kiüríttem a poharam. Mert én az ivászatban még az ezredesen is túltettem. Nagy becsben is álltam ezért. Így bizony. Hát, mondom neked, kistestvér, hogy megkereshetnéd ezt a Sándort, ha Magyarországon leszel. Hej, de sok orosz csontocska van ott elásva...

Az asztalra könyököl Danyila, megtámasztja fél kezével a fejét, és énekelni kezd:

*Hej, te ho-o-olló, éjszín ho-o-olló
Minek szá-á-á-llsz fejem felett?
Hiába le-e-e-esed a zsákmányt:
Nem lesze-e-ek én a tied.*

Mellém húzódik Klavgyija, búsan kérdi:

— Aztán jól él-e Mihej a volt sógornőjével?

— Jól — mondom.

— Nem veri?

— Nem.

Hirtelen sírva fakad:

— Elszerette az én Mihejuskámat az a ringyó!

Danyila abbahagyja a dalt, rákiált:

— Mit potyogtatod a könnyedet? Bolond vagy? Ma vigadni kell!

A gazdasszony is vigasztalja Klavgyiját:

— Ne bánkódj Mihej miatt, lányom, kapsz te még vőlegényt.

Danyila nevet, ismét énekelni kezd:

*Hiába le-e-e-esed a zsákmányt:
Nem lesze-e-ek én a tied.*

Aztán meg Zinka vállára dől, haját simogatja.

— Zinkám, kedvesem — mondja ittas hangon —, megbocsátok én neked mindent. Páskát is megbocsátom. Elfelejttem. Mindenféle megeshet az ember lányával. Tudom én azt. De én neked mindent megbocsátok.

— Nekem mindegy: megbocsátasz-e vagy nem — veti oda hidegen Zinka.

— Te ne úzzél gúnyt belőlem! — kiált rá hirtelen Danyila. — Én négy évig harcoltam! A véretem ontottam! — Tőlem is megkaphatod, amit Páskától kaptál!

— Te csak ne ijesztgess! Hallod? Te engem ne ijesztgess!

De amilyen hirtelen haragra gyúlt, oly hirtelen le is csillapodik Danyila.

— Megbocsátok én neked mindent, Zinka, kedvesem — mondta újból.

— Jól van — engesztelődik Zinka is.

Danyila átfonja fél karjával a felesége nyakát, fentről benyúl a ruhája alá, a melléhez.

— Megértük ezt a napot — mondja. — Ma vigadni kell!

Este van már, amire hazamennék. Danyila marasztalna még, de Klavgyija másképp gondolja:

— Menj csak haza, fiúcska, édesanyád bizonyára már vár — mondja, és rövid habozás után még hozzát teszi: — Elkísérlek.

— Maradj itthon, tudom én, rosszban sántikálsz — tartaná vissza a háziasszony a lányát, de Klavgyija velem jön.

Szédülök, először érzem a fejemben, ereimben a szesz bódító nyomását. Végigkószálunk a lánnyal a zajongó falusi utcán. Énekszó, kacagás kíséri mindenütt. Háza elé kijön vadászpuskával Prohorov, az elnök. A levegőbe durrogat.

— Mi az, elnök elvtárs, nem hagyta meglőni magát az asszony? Azért lődözöl a levegőbe? — nevet a fehérnép.

— Majd meglőlek én benneteket — fenyegetőzik az elnök.

— Hát az nem lenne baj. Mert annyi özvegyasszony maradt itt a faluban, hogy ha nem hozol ide muzsikokat, neked kell majd mindannyiunkat lökdösnöd!

Hallgatnám még évődésüket, de Klavgyija tovább vonzol. A kertek alatt megállunk. Lélek sincs körülöttünk. Klavgyija hozzámhajol, mámorosan mondja:

— Hívd ki hozzám Mihejt. De csak óvatosan, nehogy más is meghallja.

Indulnék, de a lány még visszahív.

— Ha nagylegény lennél, meghálálnám neked — mondja.

Aztán hirtelen megfogja a karom.

— Akarod, hogy megmutassam a mellem?

— Láttam én azt már a fürdőben — válaszolom.

— De most meg is foghatod — mondja, és kigombolja ruháját: hegyesen kibújik alóla a telt, húsos melle, egészen az arcomhoz nyomja. Visszahőkölök.

— Most menj — súgja, miközben begombolkozik.

— Otthon is ünnepi vacsorát ülnek, csak a kis Szása alszik a szalmazsákon a sarokban. Mihej rámnevet, amikor bedülőngélek az ajtón.

— Hát te is mulattál, testvérke?

Anyám összeszidna, de Agafja néni és Jelizavéta védelmükbe vesznek; az ember életében nem sok ilyen napot érhet meg.

Le is fekszem hamar; a kemencepadkáról némajátékkal magamhoz intem Mihejt, suttogva elmondom, hogy Klavgyija várja a kertek alatt. Mihej kimért léptekkel visszamegy az asztalhoz, leül, eszik a kocsonyából, aztán — mintha hascsikarás kínozná — indul kifelé.

Szemhéjaim majd összeragadnak, de még megvárom, míg Mihej visszajön. S amikor benyit az ajtón, felemelkedem: lássa, hogy nem alszom. Mellém kuporodik.

— Elzavartam Klavgyiját — mondja. — Máskor meg ne hozd a nyakamra. Félálomban még hallom oktató szavait:

— Nem értheted te még a felnőttek dolgát, testvérke.

*

Szúken voltunk már Agafja néniéknél, a Fő utca középső szakaszán álló gerendaházba költöztünk. Csak nyáron, és legfeljebb még kora tavasszal vagy késő ősszel lakható, annyira átjárja a szél, hogy minden fűtés hiábavaló. De most már ellakhatunk itt, mert őszig bizonyára megjön az utazási engedély.

A nyarat Tairral együtt a kovácsműhelyben töltöm Szaken mellett, aki már mankó nélkül jár: falábat faragtak neki. Arhip rámbizsa, hogy húzzam a fűjtató karját, amíg ő fél kezével forgatja a szénparázspan a vasat. Szaken is kitanulta a szakmát, oldalt rakja az ép lábát, ránehezedik, aztán hátulról a válla fölé emeli a kalapácsot, és nagy lendülettel rácsap az üllőre. Szikrák pattannak az izzó vasról. Szaken, ha elfárad, odaadja a kalapácsot Tairnak:

— Dolgozz, öcsém — mondja ilyenkor.

Tair is ugyanolyan mozdulattal üti a vasat. Ha lovat hoznak, Tair patkolja meg a kovácsműhely udvarán.

— A kazahnak még jobban kell érteni a lóhoz, mint az orosz kozáknak — mondogatja Szaken Arhipnak. — Lehet, hogy tudós ember lesz az unokaöcsém, de akkor sem baj, ha ért a lóhoz.

Arhip nevet.

— Hát te tudnál-e még nyeregben ülni? — kérdi Szakentől.

— Én-e? Hát én már nemigen. Örülök, ha a saját nyergembe asszonyt ültethetek.

Este Tairral hazakísérjük Szakent. Még mindig a földbe vájt viskóban lakik Zerével. De most már — amióta Zere gyereket szült — kibékült bátyjával, Szabittal, aki meg is ígérte, hogy új házat építtet öccsének. Zere, karján a négyhónapos csecsemővel, jön elénk. Ringatja a gyermeket, énekel. Szakentől tanulta a dalt:

*A lány legénnyel cicázott,
Míg csak egyszer lebabázott,
Kicsi volt a baba lába,
Beleesett a ládába.
Hej lulinyki, lulinyki,
Galambocskám, lulinyki.*

Aztán leteszi a ruhásládára a fehér nagykendőbe bugyolált kis emberkét, előveszi a tejeskanocsót, kazah módra savanyított aludttejjel kínál bennünket. A földre terített szőnyegen ülünk, így kanalazzuk bögrékből a barnás aludttejet. Szaken lecsatolja falábat, pihen.

— Ha nagy lesz a fiam, elküldöm a városba tanulni — mondja. — Legyen nadrágos ember. Igazam van, Zere?

Zere nem válaszol, csak mosolyog szemérmesen.

— Mert a városi embernek más az élete — folytatja Szaken. — Városban villany is van, meg rádió. Vízért se kell menni a folyóra, magától feljön az a vízvezeték. Aztán iroda is annyi van, hogy akinek csöpp esze van, ott dolgozhat egész életében. — Hozzámfordul: — Azt mondják, elutaztok Magyarországra.

Bólintok.

Egy darabig csöndben néz, aztán röviden sommázza a jövőnket:

— Jó életed lesz.

Éjszaka felébredek, érzem, hogy tüzel az egész testem. Nyöszörgök.

— Lázás vagyok — mondom anyámnak. Fölébe hajol, megméri a lázam: negyven fokot mutat a hőmérő. Reggel elvisz a felcserhez. Az megvizsgál, erősen megnyomkodja a hasamat.

— Malária — jelenti ki.

Alig tudok hazabotorkálni, anyám támogat végig az úton. Aztán naphosszat az ágyat nyomom, szedem a keserű kinint, amit felírt a felcser. Étvágyam sincs. Csak savanyú folyadékokat innék. Anyám hoz a tejgazdaság szeparátorából kikerülő savót. Minden másnap ismétlődik a magas láz. Gyakran meglátogat Tair és Akulina. Amikor jobban vagyok, kimászom az ágyból, és megmutatom nekik, mire tanítottam be a macskánkat. Két szék közé teszem a seprőnyelet, a macska végigmegy rajta. Nagyot nevetnek. De Akulina hirtelen abbahagyja a nevetést, elszontyolodva újságolja:

— Gyermekotthonba visznek. Uralszkba. De talán jobb is lesz ott nekem.

— Páska nem ír? — érdeklődöm.

— Nem — válaszolja Akulina.

Páska jár az eszemben. Egy évet töltött börtönben, s egyszer csak megjelent a faluban. Mogorva lett, emberkerülő. Féltek tőle, mert a csősz azt

mesélte, hogy éjszaka tőköt lopott a dinnyeföldről, s amikor eléje futott és ráfogta a sörétes puskáját, amely sörét helyett sóval volt töltve, Páska megfenyegette, hogy megöli. Nem sokkal ezután meghalt Kalasnyikov asszony. Páska meg kikísérte testvéreivel a temetőbe, ott temették el Gyimka és Sztjopka mellé. Aztán eltűnt Páska. Talán Arina megkeresésére indult, mert Gerdóék visszatértek felszabadított otthonukba.

— Mikor visznek el? — kérdem Akulinától.

— Még a nyáron. Az mondta Pelageja, hogy még a nyáron.

Három hét múlva már lábadozom, olyan sovány és gyenge vagyok, hogy a járás is nehezemre esik. De azért ellátogatok a kovácsműhelybe.

— Megjött a fújtató! — nevet rám Szaken. — Szóval nem akartál meghalni?

Estére anyám cukrot hoz, mert a boltban most vodkát és cukrot lehet kapni. Nem is emlékszem, mikor ettem cukrot utoljára, talán három éve. A szemem is behunyom az élvezettől, egész púpozott kiskanálnyival kapok a kristálycukorból, amit anyám most féltő gonddal elraktározott a szögletes pléhdobozban. A teába is cukrot teszünk, és zsíros kenyeret eszünk hozzá. De a zsírral is spórolni kell, mert anyám félretett egy csuporral, hogy majd odaadhassa a kalauznak, ha fel akarunk szállni a vonatra.

Elmegyek búcsúzni Akulinához, aki Uralszkba készülődik, a gyermekotthonba. Kalasnyikovék most négyen vannak: három testvér meg Pelageja, Mityka felesége. Vagy öt évvel idősebb Mitykánál, zsémbes, szeszélyes asszony. Tudja, hogy szépnek tartják, ezért rátarti. Mityka fél tőle. Akulinát verni is szokta. De most kedves hozzá, batyuba köti cókmojkját.

— Minden hónapban meglátogatlak — ígéri negédesen.

Hárman kísérik ki Akulinát az állomásra, mert az ajtóban Pelageja ráripakodik fejrázós sógorára:

— Te csak maradj itthon, te ingyenélő! Szégyellném az emberek előtt, ha veled látnának a faluban.

Az idősebb Kalasnyikov felemeli Akulinát, magához szorítja. Arca torz mosolyba rándul. Dülledt szemén mintha nedvesség csillanna. Nem ellenkezik sógórónőjével, csak a küszöbíg kísér bennünket, aztán sokáig áll a nyitott ajtóban, néz utánunk.

Bepöfög a vonat, el kell válnunk. Akulina összecsókolózik övéivel, aztán az én nyakamba borul.

— Nem látlak többé — suttogja, — pedig szeretlek.

Pelageja odaadja neki batyuját, felsegíti a kocsiba. A vonat elindul. Egy darabig látom még: könnyes szemmel áll a felső lépcsőfokon, integet. Mintha valami fojtogatná a torkomat.

*

Szeptemberben megjön a Nemzetközi Vörös Segélytől az utazási engedély. Eladjuk a sarokban őrzött búzát, amit még a zárszámadáskor kaptunk. Grigorij Nyikanorics és felesége jönnek érte nagy liszteszsákkal. Vödörrel merik a macskagánéjjal kevert szemeket, mert tudós macskánk az utóbbi időben oda szokott, el is zavartuk a háztól. Amíg telik a zsák, Ljubov Vasziljevna sajnálkozik, hogy elutazunk, mert, úgymond, nem sok kulturált ember van Zöldfalun. Ezt az iskolaigazgató is megerősíti.

Végre kint topogunk az állomáson, a zsúfolt vonat mellett.

— Nincs hely — jelenti ki a kalauz a vagon lépcsőjén.

De anyám már nyújtja feléje a zsíros csuprot.

— Tegye el — mondja.

A kalauz óvatosan körülnéz, kabátja alá rejti a kincset.

A vonaton sok a katona, mind a japán frontról jönnek. A vagon végéből azonban barátságos férfihang szólongat:

— Ide jöjjön, anyóka, itt van hely!

Szemem összetalálkozik anyáméval, egymásra mosolygunk: hát anyóka lett az én negyvenhét éves édesanyám. Miközben helyet szorítanak nekünk, a katona megkérdi:

— Meddig utaznak, anyóka?

— Szaratovig — feleli anyám. — Ott átszállunk Moszkva felé.

— Hosszú út lesz — vélekedik a katona.

Megállok az ablaknál, figyelem, hogyan távolodik az őszi alkonyatban a Gyerkul, a sztyepp, Zöldfalu.

(Vége.)

VERESS MIKLÓS

NÉGYSOROS

Virágon őszi ótvar
éhes négyszög az udvar
Lázás ég a gyerekszem
néz amíg megöregszem

HULLÁMZÁS

Szívemet mintázza ez a kő
melyet a folyó sodort ideig

harangzúgás
és madarak őszi szárnycsapása hullik a vízbe
időtlenül

én arcom hajítom utánuk
anyám törött szemeit

melyik folyó sodorta ide
szívemet

